

Rohan Butler: Choiseul. Volume I, Father and Son 1719-1754. Oxford University Press 1980. 1133 s. £ 48.

Denne digre bog af en Oxford-historiker og rådgiver for det britiske udenrigsministerium er endnu et iøjnefaldende bevis for, at biografierne om de ledende politikere fra diplomatiets guldalder er en genre, der stadig trives i bedste velgående som en form for totalhistorie. Universet er i dette tilfælde hertugen af Choiseul (1719-1785), der af forf. karakteriseres som en af de prominente skikkelser i nyere tids historie og som Frankrigs betydeligste minister siden Richelieu. Formålet med dette bind, der omhandler første halvdel af hovedpersonens liv, er at oprids baggrunden og forudsætningerne for hans senere karriere som politiker. Blandt meget andet vil man her kunne hente oplysninger om hoveriet i Lorraine, om militærvæsenet under Den østrigske Arvefølgekrig, om selskabslivet ved Madame de Pompadours hof og om det litterære miljø netop i de år, der betegnedes oplysningstidens kulmination i Paris. Den omfattende indholdsfortegnelse vil tjene som et udmærket sagregister.

Selv om dette bind hovedsagelig skildrer Choiseul i rollen som søn, ofres der betydelig opmærksomhed på hans rolle som ven – særlig med J. H. E. Bernstorff, der fremstår som hovedpersonens politiske læremester og litterære smagsdommer. Når Bernstorff figurerer som en af bogens vigtigste bipersoner, skyldes det dog først og fremmest, at hans korrespondance med Choiseul er en af forf.s hovedkilder. Lægger man de mange citater sammen, får man en næsten fuldstændig oversættelse til engelsk af »Bernstorffske Papirer«, bind II, side 617-56. Hvert enkelt af Choiseuls breve kommenteres kyndigt og sættes ind i sin rette personalhistoriske sammenhæng. Alt i alt må det siges, at forf. har fået endnu mere ud af denne korrespondance end selve Aage Friis, med hvem han endog kan måle sig i henseende til begejstret indlevelsesevne. Man må virkelig håbe, at forf. inden næste bind får adgang til Choiseuls personlige papirer, der skinsygt bevogtes af familien. I så fald får vi sikkert kendskab til flere af J. H. E. Bernstorffs private breve, hvortil Aage Friis ikke har fundet koncepter på Wotersen.

Hans Bagger

Torben Hansgaard: Landboreformerne i Danmark i det 18. århundrede. Problemer og synspunkter. København, Landbohistorisk Selskab, 1981. 222 sider + kortbilag.

Med dette omfattende og smukt illustrerede værk med kilder og forskerbidrag til belysning af landboreformerne i Danmark i det 18. århundrede giver forfatteren et tiltrængt bud på, hvorledes en nutidig afløser af J. A. Fridericias klassiske kildesamling »Aktstykker til belysning af Stavnsbaandets historie« fra 1888 kan se ud.

Forskellene mellem de to udgivelser er slående. Hvor debatten om landboreformernes betydning i 1888 i jubilæumsåret og i den klassiske nationaløkonomis storhedstid ganske klart og stramt med hensyn til tema og disposition af kilder kunne koncentrere sig om den danske bondestands erhvervelse af den personlige frihed og de undertrykkelsesformer, denne frihed før Stavnsbåndsløsningen havde været underlagt, må en nutidig udgave dække samtlige landboreformer og reformforsøg fra 1755 og frem til 1800. Dette medfører en stærk udvidelse af det nødvendige samlede erkendelsesfelt hos læseren, inddragelse af langt flere kilder og kildetyper end tidligere og en langt mere fleksibel og uoverskuelig tolkningsproblematik i forhold til tidligere. Forfatteren har yderligere gjort sig opgaven svær ved løbende, på linje med de mere traditionelle kilder, i de enkelte temaafsnit at inddrage udvalgte

forskeres tolkninger af de enkelte historiske tildragelser samt i det afsluttende afsnit XVIII om eftertidens syn på landboreformerne at understrege også det historiografiske aspekt.

I 18 temaafsnit gengives kilder og tolkninger vedrørende hvert enkelt tema. Alene en gennemgang af listen over disse 18 temaer viser, hvorledes de økonomisk-tekniske aspekter over et bredt tidsrum har forskubbet tyndepunktet i forhold til den tidligere centrering omkring Stavnsbåndsløsningen, men også hvor kalejdoskopisk billedet kan fremtræde, medmindre indgangsvinklen til de mange kilder styres meget stærkt af forfatteren i indledning og realkommentarer. Endvidere bliver det et problem at få plads til en tilstrækkeligt dybtgående behandling af samtlige temaer. Dette underbygger yderligere behovet for en stærk og entydig styring af stoffet. Her synes værket ikke helt at kunne leve op til kravene og ambitionsniveauet trods den meget kyndige og veldisponerede fremlæggelse af strukturen i det gamle bondesamfund i indledningen. Forfatteren viger også tilbage for helt at forkaste den traditionelle forkærlighed for Stavnsbåndsløsningen som den centrale landboreform til fordel for de økonomisk/tekniske reformer. Her skal der blot peges på vurderingen hos Hans Jensen i »Dansk Jordpolitik« I (Kbh. 1936, s. 242). I det hele taget ville en stærkere fremhævelse af de landvindinger som forskningsmæssigt skete med Hans Jensens, Sigurd Jensens og Fridlev Skrubbeltrangs indsats i trediverne på det bredere social-økonomiske plan ikke alene have været forsvarlig, men også ønskelig. Så kunne gerne afsnittet om den jyske proprietærfejde have været udeladt som forholdsvis uinteressant, ligesom det lille og ganske utilfredsstillende afsnit vedrørende befolkningens størrelse og vækst burde være strøget til fordel for nogle ekstra linjer i indledningen. Til gengæld er der grund til fremhæve afsnittene om udskiftningen og om hoveriet, der kyndigt og godt leder ind på de nye tolkninger af reformperioden, og klart viser, hvorledes landbrugets problemer blev taget op til løsning, længe før de »gode« mænd senere i året 1784 begik et vellykket statskup og erobrede historikernes gunst.

Ovenstående kan tjene til at påpege, at det ikke er et kildehefte til belysning af de enkelte sociale gruppers livsvilkår, men en fremstilling, der har til formål at belyse de økonomiske, tekniske og retslige rammer for samfundsgruppernes udfoldelse, som disse rammer blev omstruktureret i slutningen af 1700-tallet. Der er al mulig grund til byde denne nye fremstilling velkommen som en tiltrængt fornyelse af opfattelserne og fremstillingerne fra 1888.

Finn Stendal Pedersen

Isabel de Madariaga: Russia in the Age of Catherine the Great. London, Weidenfeld and Nicolson Ltd., 1981. 698 s. £ 20.

Denne bemærkelsesværdige bog er den første samlede fremstilling af Katharina II.s regeringstid siden 1883. Forf. vil især være kendt for sit magnum opus om Det væbnede Neutralitetsforbund af 1780, og dette nye storværk giver da også en kyndig og stærkt savnet redegørelse for Ruslands udenrigspolitik i Katharina II.s langvarige regeringsperiode. Men bogens hovedvægt er lagt på den indre udvikling – særlig på socialhistorien, administrationshistorien og de evindelige fraktionsstridigheder ved hoffet. I centrum for fremstillingen står Katharina II, der levendegøres som en flittig, smidig og visionær politiker.

Ethvert værk, der som dette vil præstere en aktuel helhedsopfattelse af årtiers udvikling på grundlag af hele den hidtidige forskning og en mængde tilfældigt trykte kilder, har naturligvis sine svagheder. Svagest i denne bog står den økonomiske udvikling, og det skyldes øjensynlig ikke så meget forskningens stade som den omstændighed, at forf. betragter det russiske samfund som statisk og »fastfrosset«. På kreditsiden må til gengæld